

AGATA KUCIA

FUNKCJE RZEMIEŚLNICZO-HANDLOWE RYNKÓW ŚREDNIOWIECZNEGO KRAKOWA, KAZIMIERZA I KLEPARZA

Rzemiosło i handel były głównymi czynnikami stymulującymi rozwój miast lokacyjnych. Te dwie podstawowe dziedziny życia gospodarczego rozwijały się na centralnych, a niekiedy także na pomocniczych placach miejskich¹, wpływając na powstawanie specyficznej zabudowy w ich obrębie (Berdecka 1982; 1983; Krasnowolski 2004, s. 148, 204 – tam starsza literatura). Wygląd, rozmieszczenie oraz funkcje budowli wypełniających te place są rekonstruowane na podstawie źródeł historycznych (Kamińska 1990 – tam starsza literatura; Rajman 2004; *Kraków europejskie miasto...*, s. 170–172, nr kat. I.2, s. 186, nr kat. II.6, s. 211, nr kat. III.19–20, s. 219, nr kat. III.33, s. 224, nr kat. III.44, s. 232, nr kat. III.58, s. 365, nr kat. VI.85, s. 369–374, nr kat. VI.96–103, 105–106, s. 379–386, nr kat. VI.135–144, 146–147)² oraz wyników badań archeologicznych (np. Leńczyk 1959; Radwański 1964; Informator Archeologiczny 1968; 1975; 1976; Dębowski 1981; Zaitz 1998; 2004; 2006; Buśko 2007).

W ostatnich latach nastąpiła intensyfikacja badań archeologiczno-architektonicznych na terenie Rynku Głównego w Krakowie (Radwański 1964; Dębowski 1981; Buśko 2007; Zaitz 2004; 2006; Komorowski, Sudacka 2008, s. 235). Pozwalają one zweryfikować niektóre dane dotyczące zabudowy śródmiejowej. Rynki Kazimierza i Kleparza/Florencji były badane archeologicznie w niewielkim stopniu (np. Informator Archeologiczny 1997, s. 122;

Zaitz 1998), co powoduje, że ich analiza oparta jest głównie na źródłach pisanych.

Lokacja Krakowa w 1257 r. (Mitkowski 1957, s. 126, 134; Wyrozumski 1992, s. 160–174; *Kraków europejskie miasto...*, s. 170–172, nr kat. I.2 – w nich starsza literatura) oraz przywileje nadawane w latach 1306–1413 (Kutrzeba 1902; Kuraś 1971; Wyrozumski 1992; *Kraków europejskie miasto...*, s. 186, nr kat. II.6, s. 211, nr kat. III.19–20, s. 219, nr kat. III.33, s. 224, nr kat. III.24, s. 232, nr kat. III.58, s. 365, nr kat. VI.85, s. 369–374, nr kat. VI.96–103, 105–106, s. 379–386, nr kat. VI.135–144, 146–147) pozwoliły miastu na szybki i intensywny rozwój handlu i rzemiosła (Kutrzeba 1902; Pieradzka 1957, s. 150, 152; Komorowski, Sudacka 2008, s. 31), umożliwiając tym samym nawiązywanie nowych kontaktów regionalnych i międzynarodowych³. Rozwój tych dwóch dziedzin spowodował wzrost zapotrzebowania na nowe siły wytwórcze, którego nie zaspokajało już miasto lokowane w 1257 r. Proces ten inicjował budowę w otoczeniu Krakowa osad podmiejskich, w których później były lokowane miasta satelickie (Wyrozumski 1992, s. 331; Kracik 1993, s. 15).

Jednym z miast, które powstało na wcześniejszej osadzie⁴, zamieszkiwanej prawdopodobnie głównie przez rzemieślników, jest lokowany w 1335 r. Kazimierz (Świszczowski 1961, s. 39; Wyrozumski 1992, s. 240; *Kraków europejskie miasto...*, s. 184,

¹ W opracowaniu nie były brane pod uwagę budynki przylegające do rynków.

² Głównie w postaci aktów lokacyjnych, rachunków i ksiąg miejskich.

³ Już w 1387 r. Kraków wymieniony jest jako miasto należące do Hanzy (Komorowski, Sudacka 2008, s. 31).

⁴ Mieszkańcy już w momencie lokacji nazywani są mieszczanami, a osada – miastem.

nr kat. II.1). Otrzymał on zdecydowanie mniej przywilejów niż Kraków (*Kraków europejskie miasto...*, s. 365, nr kat. VI.86). Kupcy kazimierscy uzyskali prawo handlowania na terenie Krakowa: mogli tam sprzedawać swoje towary⁵ i w zamian nabywać potrzebne im produkty (Wyrozumski 1992, s. 243).

Kolejnym ze wzmiankowanych miast jest Kleparz/Florencja, lokowany w 1366 r.⁶ (Wyrozumski 1992, s. 264; Kracik 1993, s. 15; *Kraków europejskie miasto...*, s. 184–185, nr kat. II.2 – w nich starsza literatura). Duży wpływ na jego rozwój miały wybiegające z Krakowa drogi handlowe. Kleparz zabiegał o pozyskanie nowych przywilejów, jednak sprzeciw Krakowa skutecznie niweczył te wysiłki (*Kraków europejskie miasto...*, s. 384–385, nr kat. VI.144–145). Drewniana zabudowa miasta w większej części uległa zniszczeniu wskutek wielokrotnie nawiedzających miasto pożarów (Pieradzka 1957, s. 170; Kracik 1993, s. 27). Czynniki te spowodowały, że w XVI w. rola miasta ograniczyła się w zasadzie do funkcji przedmieścia krakowskiego (Kracik 1993, s. 18).

Kazimierz i Kleparz korzystały na terenie królestwa z tych samych wolności celnych, którymi cieszył się Kraków (Wyrozumski 1992, s. 265–266). Wszystkie omawiane miasta posiadały prawo do cotygodniowego targu, każde w inny dzień tygodnia, dzięki czemu nie konkurowały między sobą (Wyrozumski 1992, s. 242).

Handel sukrem był w średniowieczu jedną z ważniejszych gałęzi wymiany, z tego powodu kramy sukienne zwykle znajdowały się w centralnej części rynków (Krasnowolski 2004, s. 204; Komorowski, Sudacka 2008, s. 19, 235). Obrót tkaninami, szczególnie importowanymi, ze względu na duże zapotrzebowanie na nie elit władzy (dwór monarszy), był dla Krakowa bardzo dochodowy (Wyrozumski 1992, s. 181). Powstanie krakowskich Sukiennic postulowano już w przywileju lokacyjnym. Wymienione w nim zostały „komory, w których sprzedaje się sukno” („*camerae ubi panni venduntur*”), które podobnie jak kramy przekupniów („*camerae institorum*”) miały być ufundowane przez księcia (Wyrozumski 1992, s. 169–170; Komorowski, Sudacka 2008, s. 20, 236; Rajman 2004, s. 191). Część badaczy⁷ uważa, że najstarszymi murowanymi komorami sukiennymi są obiekty odkry-

te podczas badań archeologicznych⁸ we wschodniej części Rynku Głównego. Znajdować się miały one pod późniejszymi Kramami Bogatymi i częściowo pod wschodnią częścią dzisiejszych Sukiennic. Składały się pierwotnie z czterech⁹ prostokątnych budynków podzielonych na mniejsze pomieszczenia. Konstrukcje te wzniesiono w dwóch rzędach wzdłuż osi północ–południe i podzielono na dwa zespoły poprzecznym przejściem. Są one rekonstruowane jako budynki dwukondygnacyjne. Zachowane hale są piwnicami lub suterrenami¹⁰. Cezary Buśko (2007, s. 227–229) datuje budowę tych obiektów na 2. poł. XIII w., a Teofil Dębowski (1981, s. 451) – na przełom XIII i XIV w. Koniec funkcjonowania tych obiektów przypada na 2. poł. XIV w. (Dębowski 1981, s. 454).

Odmienne zdanie na temat przeznaczenia tych obiektów wyraził Cezary Buśko (2007, s. 227–229)¹¹. Według tego badacza są to prawdopodobnie pierwsze Kramy Bogate, na co mogą wskazywać: ich lokalizacja, zabytki znalezione w poziomach użytkowych pomieszczeń¹² oraz panujące w nich warunki, nieodpowiednie do przechowywania sukna. Uważa on, że najstarszymi kramami sukiennymi były obiekty, których drewniane relikty pod dzisiejszą halą Sukiennic odkrył w latach 70. XX w. Teofil Dębowski (1981, s. 454). Z opinią tą nie zgadza się Aldona Sudacka (Komorowski, Sudacka 2008, s. 21–22). Według niej za interpretacją tych budynków jako kramów sukiennych przemawiają analogiczne odkrycia w innych miastach oraz fakt, że pod dzisiejszym budynkiem Sukiennic również znajdują się piwnice.

W okresie panowania Kazimierza Wielkiego po zachodniej stronie Kramów Sukiennych miały powstać dwie postrzygalnie (Pieradzka 1957, s. 155; Dębowski 1981, s. 451). W okresie od połowy XIV do XV w. stara zabudowa Sukiennic została wybu-

⁵ Prawdopodobnie głównym przedmiotem zbytu było sukno.

⁶ Być może nie była to pierwsza lokacja (Wyrozumski 1992, s. 265, 269).

⁷ Teofil Dębowski (1981), Dariusz Niemiec (2008, s. 84–85); Aldona Sudacka (Komorowski, Sudacka 2008, s. 21, 235).

⁸ Badane w latach: 1961–1963 – kier. Kazimierz Radwański i Wiktor Zin (Radwański 1964); 1974 – kier. Teofil Dębowski i Marian Myszka (Dębowski 1981); 2005–2007 – kier. Cezary Buśko z zespołem badawczym (Buśko 2007); 2006 – kier. Emil Zaitz (badania niepublikowane, wspomniane tylko w: Komorowski, Sudacka 2008, s. 235).

⁹ C. Buśko (2007, s. 227) przypuszcza, że prawdopodobnie pierwotnie istniało tam od sześciu do ośmiu budynków.

¹⁰ Nie mają otworów komunikacyjnych.

¹¹ Jednak ze względu na brak publikacji jakichkolwiek informacji o relacjach stratygraficznych budowli z ich ewentualnymi poziomami użytkowymi (nie wiadomo, czy są to pierwotne poziomy użytkowe tych budowli) należy zachować sceptycyzm wobec twierdzeń autora badań.

¹² Składana waga, odważnik o wadze grzywny krakowskiej, grudki bursztynu.

rzona i powstał budynek w formie zbliżonej do dzisiejszej. Źródła pisane informują, że w XV w. w południowo-zachodnim narożniku Sukiennic znajdowało się urządzenie do spłśniania sukna – „*camera plicacionis alias Faldkamer*” (Komorowski, Sudacka 2008, s. 52).

Murowane sukiennice istniały również w Kazimierzu (Świszczowski 1961, s. 42; Konieczna 1938, s. 79). Wzmianka o nich znajduje się w przywileju Władysława Jagiełły z 1387 r., w którym zezwala on mieszczanom na sprzedaż sukna w domach do momentu ukończenia budowy 25 kramów sukienicznych – „*ut pannicidia seu pannorum cameras murandi*”¹³ (Krasnowolski 2004, s. 205). Ponieważ pozostałości tych budynków nigdy nie były przebadane archeologicznie, rekonstrukcja ich wyglądu jest możliwa jedynie na podstawie XIX-wiecznych planów. Sukiennice przylegały do ratusza od strony południowej i składały się prawdopodobnie z dwóch rzędów kramów oddzielonych przejściem, na wzór Sukiennic krakowskich (Krasnowolski 2004, s. 205). W akcie lokacyjnym Kazimierza wymieniona jest postrzygalnia sukna (Świszczowski 1961, s. 42), co według Jerzego Wyrozumskiego (1992, s. 243) może świadczyć o zamiarze przejęcia przez miasto części handlu suknami wyższej jakości (importowanymi).

Handel tekstyliami odbywał się też na rynku Kleparza. W tym przypadku król zezwolił jedynie na krajanie, czyli obrót detaliczny suknem białym i szarym¹⁴ (Wyrozumski 1992, s. 266).

Wzdłuż wschodniego boku Sukiennic krakowskich znajdowały się Kramy Bogate¹⁵, które były inwestycjami książęcymi (Wyrozumski 1992, s. 196). Handlowano w nich towarami luksusowymi, takimi jak jedwab czy przyprawy korzenne (Pieradzka 1957, s. 155). Ich budowa była postulowana już w akcie lokacyjnym miasta. Kolejny raz, już jako budowla istniejąca, pojawiają się w źródłach pisanych dopiero w XV w. (Komorowski, Sudacka 2008, s. 242). Wzmiankę tę potwierdzają wyniki sondażowych badań prowadzonych w 2003 r. przez Emila Zaitza (2004, s. 274), podczas których powstanie tych budynków datowano na schyłek XIV, a nawet początek XV w.¹⁶

Podczas badań prowadzonych w latach 2005–2007 odsłonięto relikty Kramów Sukiennych w postaci zespołu czterech budynków, liczących łącznie 64 komory, oddzielonych wewnętrzną uliczką oraz przebiegającym poprzecznie traktem (Buśko 2007, s. 230). Były to kamienne podpiwniczone budynki, które często w części naziemnej miały wydzielone pięterko. Kramy otwierały się na niezadaszoną uliczkę. Miały szerokie otwory okienne połączone z ladami, na których wystawiano towar. Rozwój tej zabudowy nie był równomierny, gdyż każdy kram stanowił indywidualną własność (Komorowski, Sudacka 2008, s. 245). W takiej formie dotrwały one do lat 60. XIX w. Jak już wspomniano wcześniej, według Cezarego Buśki (2007, s. 229) za pierwsze Kramy Bogate należałoby uznać murowane budynki, których relikty zostały odkryte pod fundamentami wyżej opisanych struktur. Część badaczy nie podziela jednak jego zdania¹⁷.

Większe transakcje zawierane na terenie miast podlegały obligatoryjnej kontroli, polegającej na wważeniu towaru na wagach miejskich (Komorowski, Sudacka 2008, s. 38). Pierwsze informacje o krakowskiej wadze ołowiowej („*bliwage*”) pochodzą z 1302 r. (Wyrozumski 1992, s. 179; Komorowski 2006). Służyła ona do wważenia towarów cięższych niż jeden cetnar. Jej istnienie świadczy o znacznych obrotach metalami takimi jak żelazo, ołów (najpierw pochodzący ze Sławkowa, potem z Olkusza) czy miedź. W 1306 r. Kraków uzyskał prawo składu miedzi (początki transportu węgierskiej miedzi przez Gdańsk do Flandrii i Anglii datowane są już na XIII w.), dzięki czemu na znacznym obszarze stał się monopolistą (Wyrozumski 1992, s. 180; Molenda 2001).

Waga ta znajdowała się w południowo-wschodniej części Rynku, na zachód od kościoła św. Wojciecha (Komorowski, Sudacka 2008, s. 249). Zapisy w księgach miejskich z lat 1343 i 1374 oraz późniejsze plany Rynku (plan Dominika Pucka z 1787 r.) pozwalają domniemywać, że budynek Wagi Ołowej znajdował się w tym samym miejscu przez cały okres jej użytkowania. Prace badawcze nad murowanym budynkiem Wielkiej Wagi¹⁸ odbywały się w latach 2003 (Zaitz 2004) i 2005–2007 (Buśko 2007, s. 231)¹⁹. Odsłonięto pozostałości naj-

¹³ Taka sama liczba kramów jest wspomniana we wcześniejszym źródle, pochodzącym z 1385 r. (Wyrozumski 1992, s. 205).

¹⁴ W naturalnym kolorze wełny.

¹⁵ Określenie to jest używane w Krakowie, w odniesieniu do tego typu budowli, dopiero od XV w. (Komorowski, Sudacka 2008, s. 52).

¹⁶ Na podstawie monety Ludwika Węgierskiego z lat 1370–1382, znalezionej w warstwach kulturowych przeciętych

przez wkopy fundamentowe. Relikty budynków odkryte podczas badań archeologicznych w 1962 r. zostały błędnie datowane na 2. poł. XIII w. (Radwański 1964, s. 231).

¹⁷ Por. przyp. 7.

¹⁸ Prawdopodobnie pierwszy budynek był drewniany (Niemiec 2008, s. 88).

¹⁹ Podczas badań w 1962 r. odsłonięto tylko zachodnie mury (Radwański 1964, s. 232).

niższej kondygnacji budynku i datowano go na 2. poł. XIV w. Był to obiekt zbudowany na planie prostokąta podzielony wewnątrz na dwie części. We wschodniej, dwukrotnie większej, znajdowało się urządzenie wagowe, a część zachodnia składała się z mniejszych pomieszczeń, w których prawdopodobnie mieściły się kramy żelazne. Brama i wjazd znajdowały się od strony kościoła św. Wojciecha. W późniejszym czasie budynek wagi ulegał licznym przekształceniom.

W 2005 r. w pobliżu Wielkiej Wagi znaleziono całkowicie zachowany bochen ołowiu (*Kraków europejskie miasto...*, s. 365–366, nr kat. VI.87; Buśko 2007, s. 232). Z jednej strony jest on oznakowany symbolem kopalń olkuskich i 11 kreskami oznaczającymi wagę podaną w cetnarach (waga za bytku wynosi 693 kg). Z drugiej strony odcisnięto jeden stempel z wyobrażeniem korony oraz cztery z herbem przedstawiającym pół orła pół lwa. Na podstawie tego herbu, używanego przez Władysława Łokietka u progu jego krakowskich rządów, zabytek ten datować można na sam początek XIV w. (do 1313/1314 r.).

Na głównym placu Kazimierza również znajdowała się waga do metali – „*pensa metallorum*” (Świszczowski 1961, s. 42). Według Stanisława Kutrzeby (1902, s. 149–150) może to świadczyć o zamiarze konkurencji z Krakowem w handlu metalami. Położenie Kazimierza na drodze do Wieliczki może jednak oznaczać, że urządzenie to służyło do ważenia żelaza węgierskiego wiezionego do żup wielickich (Wyrozumski 1992, s. 243). Niestety brak dokładniejszych danych na temat budynku kazimierskiej wagi, gdyż nigdy nie był on badany archeologicznie.

Na krakowskim Rynku Głównym oprócz Wielkiej Wagi znajdowała się również Mała Waga, służąca do ważenia towarów powszechnego użytku, surowców potrzebnych rzemieślnikom (mydło, sadło, alun, żywica, smoła, wosk) i towarów luksusowych pochodzenia wschodniego (skóry, futra, przyprawy) o ciężarze nieprzekraczającym jednego cetnara. Jej początki są związane z przywilejem nadanym w 1358 r. (Sudacka 2006; Komorowski, Sudacka 2008, s. 39–40, 249). Wyniki badań archeologicznych z 2003 r. (Zaitz 2004, s. 280) wykazały, że budynek Małej Wagi jest starszy od Kramów Bogatych. Pozwoliło to na określenie czasu jego powstania na 1. poł. XIV w. Prawdopodobnie na przełomie XIV i XV stulecia powstała murowana nowa waga. Budynek ten miał dwa piętra. W dolnym pomieszczeniu znajdowała się waga, natomiast na piętrze Smatruż Kuśnierski, czyli hala targowa, w której sprze-

dawano futra, również pochodzenia wschodniego (Komorowski, Sudacka 2008, s. 40, 250). Podczas badań archeologicznych budynku Małej Wagi prowadzonych w latach 2005–2007 odsłonięto jedynie korony murów, które przez odkrywców są datowane na 2. poł. XV w. (Buśko 2007, s. 231). W XIV stuleciu w pobliżu tej wagi miała znajdować się topnia wosku (Pieradzka 1957, s. 155).

Z trzech omawianych miast tylko Kleparz nigdy nie otrzymał przywileju na budowę wagi miejskiej.

Podczas badań archeologicznych na Rynku Głównym w Krakowie odkryto miejsca związane z obróbką metali. Na mocy przywileju Kazimierza Wielkiego z 1358 r. powstały topnia srebra i oczyszczalnia złota (Pieradzka 1957, s. 155; Wyrozumski 1992, s. 233). Ich istnienie poświadcza odkrycie w rejonie Wielkiej Wagi kilkunastu kilogramów grudek miedzi, ołowiu, żuźla żelaznego (Zaitz 2004, s. 281–282; Buśko 2007, s. 231) oraz relikwów trzech pieców (Buśko 2007, s. 231). Topnie miały się znajdować w „bezpośrednim sąsiedztwie pomieszczenia z wagą” (Komorowski, Sudacka 2008, s. 248). Według Teresy Lenkiewicz (1964, s. 160) miejsce przetapiania metalu mogło się również znajdować po południowo-zachodniej stronie Rynku. Ma o tym świadczyć znalezienie w tym miejscu dużej ilości żuźla oraz odkrycie obiektu interpretowanego jako piec kopulasty do przetopu metalu. Źródła pisane mówią o tradycji wytopu metali w tym miejscu od XI do XV w. (Tomkowicz, 1926, s. 37–38).

Wszystkie omawiane miasta miały prawo do budowy jatek mięsnych i kramów piekarskich, szewskich oraz do przewozu trunków (Wyrozumski 1992, s. 267). W akcie lokacyjnym Krakowa kramy te występują pod nazwą „*stationes*”. Były to zarazem warsztaty i miejsca zbytu produkowanego towaru. Wójtowie starali się, aby było ich jak najwięcej, ponieważ przysługiwał im całkowity dochód z czynszów i dzierżaw (Wyrozumski 1992, s. 168). Żywnością i innymi towarami o mniejszej wartości handlowano głównie w drewnianych budach oraz ławach (Pieradzka 1957, s. 155).

Budowę krakowskich stanowisk piekarzy zalecano już w dokumencie lokacyjnym (Wyrozumski 1992, s. 174; Komorowski, Sudacka 2008, s. 22; Niemiec 2008, s. 85). Pierwsza wzmianka o ich istnieniu pochodzi jednak dopiero z XIV w.²⁰ i na jej podstawie są one lokalizowane po zachodniej stronie Sukiennic (Komorowski, Sudacka 2008, s. 24). W latach 70. XX w. odkryto w podziemiach obec-

²⁰ Przywilej Kazimierza Wielkiego z 1358 r. wymienia 22 ławy chlebowe i sześć innych kramów.

nych Sukiennic relikty budynków drewnianych, m.in. półziemiankowych (Informator Archeologiczny 1975, s. 249; 1976, s. 204; Niemiec 2008, s. 85). W 2004 r.²¹ po zachodniej stronie Sukiennic znaleziono pozostałości ściany półziemianki oraz innych konstrukcji drewnianych. Obecność pieców w niektórych obiektach może według Dariusza Niemca potwierdzać interpretację Aldony Sudackiej, która uważa te konstrukcje za najwcześniejsze stanowiska piekarzy (Komorowski, Sudacka 2008, s. 22, 24; Niemiec 2008, s. 85). Inne określenie ich funkcji zaproponował Cezary Buśko (2007, s. 232). Według niego relikty drewnianej zabudowy odkryte pod współczesnymi Sukienicami są pozostałościami pierwszych Kramów Sukiennych. Powstanie części tych obiektów zostało datowane dendrologicznie na przełom XIII i XIV w. (Zaitz 2006, s. 90; Niemiec 2008, s. 85)²².

Badania prowadzone po północno-zachodniej stronie krakowskiego Rynku w 2004 r. doprowadziły do odkrycia dwóch rzędów drewnianych kramów oddzielonych uliczką (Zaitz 2006, s. 86; Niemiec 2008, s. 85). Budynki te miały długość 32,4 i szerokość około 5 m (Radwański 1959, s. 50, ryc. 2–3). W XIV w. obiekty te były wielokrotnie przebudowywane. W lepiej rozpoznanej, zachodniej budowli odkryto pozostałości co najmniej dwóch pieców. Badania palinologiczne wykazały w jej obrębie dużą koncentrację pyłków i ziaren zbóż, głównie żyta oraz jęczmienia (Bieniek i in. 2006, s. 216–217). Analiza wyników badań terenowych oraz ksiąg miejskich przemawia za interpretacją tych obiektów jako pozostałości ław chlebowych, które znajdowały się w tym miejscu do końca XVIII stulecia (Sudacka, Komorowski 2008, s. 23; Niemiec 2008, s. 86). Budynki te powstały na początku XIV w. i funkcjonowały prawdopodobnie do początku XV w. (Zaitz 2006, s. 91; Niemiec 2008, s. 86).

Określenie „stanowiska szewców” („*stacione calcipatorum*”) po raz pierwszy pojawia się w akcie lokacyjnym (Lichończak-Nurek 1991; Wyrozumski 1992, s. 174; Komorowski, Sudacka 2008, s. 245). Obiekty takie pierwotnie znajdowały się poza terenem Rynku, przy ul. Szewskiej. Pierwsza informacja odnosząca się do jatek szewskich zlokalizowanych już w obrębie Rynku pochodzi dopiero z lat 40. XV w. (Komorowski, Sudacka 2008, s. 53, 245). Znajdowały się one w południowo-zachodniej części Rynku, między Sukiennicami i ratuszem. Re-

nesansowe mury Kramów Szewskich zostały odsłonięte podczas badań archeologicznych w latach 1957 i 2004 (Zaitz 2006, s. 96). Po zewnętrznej stronie ich fundamentów odkryto XIV-wieczny wybrukowany rynsztok. Według Dariusza Niemca (2008, s. 87) może to wskazywać na istnienie w tym miejscu starszej budowli²³, zniszczonej w wyniku renesansowej przebudowy. W obrębie nawarstwień kulturowych współczesnych rynsztokowi i nieco od niego młodszych znaleziono duże ilości ścinków skór, w tym fragmentów bucików, co może potwierdzać produkcję szewską w tym rejonie już w XIV w.²⁴ (Zaitz 2006, s. 84).

Na terenie Rynku Głównego znajdował się Smatrutz, hala przeznaczona dla miejscowych drobnych przekupniów oraz przyjezdnych kupców, którzy w czasie targów wystawiali tam swój towar. Pierwsze zapiski (z lat 1390–1414) dotyczące tego budynku nie pozwalają na identyfikację jego pierwotnego położenia. W późniejszym okresie znajdował się on w zachodniej części Rynku. W 1445 budynek został zniszczony przez pożar; odbudowano go przy ratuszu (Komorowski, Sudacka 2008, s. 40, 246–247).

W XV w. przy wschodniej krawędzi krakowskiego Rynku pojawiły się budynki kramów żelaznych. Przedmioty metalowe można było również nabyć w sklepach znajdujących się w piwnicach i przybudówkach Wielkiej Wagi, związanych ze znajdującymi się tam topniami. Prawdopodobnie również wtedy pojawiły się kramy mydlarzy i świecarzy związane z Wagą Woskową oraz topnią tłuszczów. Na terenie Rynku mieściły się również jatki garncarskie („*casae lutifigulum*”) i kramy szklane („*casae vitreorum*”). W tym stuleciu rozpoczęło się uporządkowywanie drobnych stanowisk kramarskich (Komorowski, Sudacka 2008, s. 52–53).

W 2004 r. na północ od gotyckiego ratusza, w okolicach osi łączącej ul. Sienną z ul. Szewską, odkryto konstrukcje drewniane. Według Emila Zaitza mogą to być podwaliny lub belki długiego budynku halowego mieszczącego kramy (Zaitz 2006, s. 86; Niemiec 2008, s. 87).

W podziemiach ratusza od strony północnej znajdowała się Piwnica Świdnicka, w której w XIV w. prowadzono wyszynk piwa pochodzącego ze śląskiej Świdnicy (Pieradzka 1957, s. 156; Komorowski, Sudacka 2008, s. 231).

Na wolnych przestrzeniach Rynku, wśród zabudowy, mieściły się wyspecjalizowane targi (Komorowski, Sudacka 2008, s. 53); między Wagą Ołowną

²¹ Prowadzone przez Muzeum Archeologiczne w Krakowie (E. Zaitz) i Instytut Archeologii UJ (D. Niemiec).

²² Daty uzyskane podczas badań: 1284, 1331, 1296 (Niemiec 2008, s. 85).

²³ Rynsztok miał odwadniać ten budynek.

²⁴ Dziękuję za informację panu Dariuszowi Niemcowi.

a kościołem św. Wojciecha targ ołowny, w południowej części placu – węglowy, w północnej – kurzy, a w północno-zachodniej części, przed wejściem do Sukiennic – solny. Po raz pierwszy targ solny poświadczono źródłami pisanymi w 1343 r. (Wyrozumski 1992, s. 179; Rajman 2004, s. 192). Prawdopodobnie w okolicach ratusza znajdował się jeszcze targ rybny.

Po zachodniej stronie Rynku Głównego w 2004 r. odkryto pozostałości innych szcążkowo zachowanych konstrukcji drewnianych (Zaitz 2006, s. 88), jednak ze względu na ich stan zachowania trudno sprecyzować ich funkcję²⁵.

W obrębie Rynku kazimierskiego dominowała zabudowa drewniana (Pieradzka 1957, s. 157, 178). Według przekazów archiwalnych (Ekielski 1869, s. 135; Piekosiński 1932, t. 1: s. 505, 509, 619, 683, 7667, 731, 785, 841, 821, t. 2: s. 834; Konieczna 1938, s. 53) oprócz Sukiennic znajdowało się na nim jeszcze około 10 różnej wielkości hal targowych. Mieściły one 20 kramów szewskich („*camerae seu institae sutorinae*”), jatki piekarskie („*iathe pistoralis*”), kramy garncarskie („*tabernae figulorum seu ollificum*”), stoiska maźników („*institores avenarii*”), którzy oprócz mazi, dziegiu i smoły sprzedawali również owies i powrozy, a także jatki mięsne i śledziowe. Między przedłużeniem ul. Wielickiej i zachodnią pierzeją Rynku znajdowało się 12 jatek solnych²⁶. Jatki powroźnicze zajmowały sześć kramów obok narożnej kamienicy konwentu Bożego Ciała, a niedaleko od nich znajdowały się kramy maślnicze („*institae butyraceae*”). Przedstawiciele innych cechów, jak kuśnierze, tkacze, ślusarze, kowale, miecznicy, krawcy, złotnicy, stolarze, bednarze, garbarze, tasznicy, paśnicy, i rybitwy, sprzedawali swoje produkty w otwartych stoiskach lub domach. Na Rynku nie mieli kramów słodownicy, piwowarzy, szynkarze piwa („*braseatores braxatores et cives cerevisiam coquentes*”), gdyż produkcja i sprzedaż tego typu trunków umiejscawiana była na obrzeżach miasta lub na przedmieściach.

Niewiele wiemy o zabudowie Rynku kleparskiego. Według Krystyny Pieradzkiej (1957, s. 176) kramy znajdowały się głównie w jego zachodniej części. Handlowano przede wszystkim zbożem, solą, produktami spożywczymi, obuwiem, sukniem gorszej jakości, a także bydłem²⁷. Według źródeł pisa-

nych z początku XVI w. na kleparskim Rynku od strony Bramy Floriańskiej znajdowały się dwa szeregi jatek rzeźniczych, stajnie dla zwierząt przeznaczonych do uboju oraz kramy szewskie (Wyrozumski 1992, s. 265; Kracik 1993, s. 16, 20). Rozwinęło się rzemiosło, przetwórstwo skór zwierzęcych, a także kowalstwo, rymarstwo i leczenie koni. Niewielki zakres badań archeologicznych (jedynie Informator Archeologiczny 1997a, s. 122; 1975a, s. 234) oraz publikacji na ten temat (Dzikówna 1932; Kracik 1993) nie pozwala na dokładniejszą analizę zagadnienia.

O rozwoju handlu i rzemiosła w obrębie rynków miast lokacyjnych świadczy nie tylko wykształcenie się specyficznej zabudowy śródrynkowej, ale również różnorodność znajdujących na nich zabytków ruchomych. Podczas wielosezonowych badań wykopaliskowych na Rynku Głównym w Krakowie odkryto sporo przedmiotów związanych z funkcjami handlowymi tego miejsca. Należą do nich m.in. składane wagi (*Kraków europejskie miasto...*, s. 339–340, nr kat. VI.8; Buško 2007, s. 232), odważniki (*Kraków europejskie miasto...*, s. 338–340, nr kat. VI 1–2, 4–7, 10–13; *Między Hanzą a Lewantem* 1995, s. 114, VII:37; Buško 2007, s. 232) i plomby ołowiane (*Kraków europejskie miasto...*, s. 374–378, nr kat. VI.107–132; Buško 2007, s. 232). Duża różnorodność monet może świadczyć o istnieniu wymiany nie tylko miejscowej, ale również na skalę międzynarodową (Reyman-Walczak 2006, s. 169–180; *Kraków europejskie miasto...*, s. 343–345, nr kat. VI–22–25).

W obrębie drewnianych kramów i w ich najbliższym otoczeniu znaleziono dużo fragmentów naczyń późnośredniowiecznych oraz niewielką ilość importowanej ceramiki szklawionej o barwie czerwonobrunatnej, którą można prawdopodobnie zaliczyć do tzw. flamandzkiej ceramiki ozdobnej (Niemiec 2008, s. 86). Do ciekawszych odkryć należą również: płytka miedziana z alfabetem łacińskim, rogowe kości do gry, ozdobna okładzina rękojeści noża, etui na amulety z ornamentem plastycznym i inskrypcjami, buty skórzane z podeszwami i cholewkami (niektóre z ażurowym krojem) oraz rzemienie (Dębowski 1981, s. 454; Zaitz 2006, s. 91; Buško 2007, s. 233).

Odkrycie całego bochna ołowiu (*Kraków europejskie miasto...*, s. 365–366, nr kat. VI.87; Buško 2007, s. 232), fragmentu innego²⁸ oraz plastrów miedzi (*Kraków europejskie miasto...*, s. 386–388, nr kat.

²⁵ Pomosty chodnikowe?, podwaliny przenośnych kramów? itd.

²⁶ W pobliżu początków dzisiejszej ul. Skawińskiej.

²⁷ Uwalniając krakowski Rynek od niedogodności z tym związanych.

²⁸ W piwnicach Wielkiej Wagi (*Kraków europejskie miasto...*, s. 366, nr kat. VI.88).

VI.148–150; Buśko 2007, s. 232)²⁹ potwierdza istnienie hurtowego handlu metalami.

Oprócz gotowych wyrobów rzemiosła znaleziono również przedmioty służące do ich wykonywania (kamienna forma odlewnicza w podziemiach Sukiennic), półprodukty (fragmenty skóry i butów skórzanych) oraz odpady poprodukcyjne (kościane płytki pozostałe po produkcji paciorków i guzików pochodzące z badań Rynku Głównego w 2004 r.).

Badania palinologiczne nawarstwień średniowiecznych wykazały występowanie w nich pozostałości różnych gatunków ziół, pyłków i ziaren zbóż oraz nasion owoców figi i winorośli. Rośliny te wykorzystywano jako pożywienie, paszę, budulec, środki lecznicze itp. Prawdopodobnie zioła, zboża i owoce były również przedmiotem handlu. Na terenie domniemanych kramów chlebowych były gromadzone okresowo większe ilości zboża, o czym świadczy duża koncentracja ziaren i pyłków (Bieniek i in. 2006).

W dużych miastach często oprócz głównego rynku znajdował się w jego pobliżu mniejszy, pełniący funkcje pomocnicze (Krasnowolski 2004, s. 148). Odbywały się na nim zwykle bardziej uciążliwe dla miasta targi. Taką funkcję mógł pełnić krakowski Mały Rynek, wspomniany w źródłach pisanych dopiero w 1310 r., jednak jego powstanie łączy się z lokacją Krakowa (Wyrozumski 1992, s. 159). Na jego terenie handlowano mięsem. Źródła pisane wspominają o transakcjach sprzedaży i kupna jatek rzeźniczych (Rajman 2004, s. 328–331). Fragmenty murów jatek rzeźniczych zostały odkryte w południowej części placu w 1967 r. (Informator Archeologiczny 1968, s. 252–253). Obecna nazwa ustaliła się na początku XIX w., wcześniej plac nazywano m.in.: Tandetą, Wendetą, Rynkiem Rzeźniczym (Tomkowicz 1926, s. 49, 123–126; Rajman 2004, s. 328).

W Kazimierzu także znajdował się pomocniczy plac, zwany Psim, Bydłęcym lub Bydlnym (Świszczowski 1961, s. 48). Według Bogusława Krasnowolskiego (1989, s. 105–106) jego zabudowa była głównie drewniana. Na terenie tego placu odsłonięto nieckowaty obiekt o wybrukowanej powierzchni, interpretowany jako rodzaj sadzawki, do której spływały wody opadowe z rynku i okolicznych ulic. Mogła ona służyć do pojenia zwierząt, którymi tam handlowano (Zaitz 1998, s. 119).

Rozwój funkcji rzemieślniczo-handlowych rynków Krakowa, Kazimierza i Kleparza nie przebiegał w jednakowy sposób. Starszy Kraków, dzięki dogodniejszym warunkom (położenie na skrzyżowaniu szlaków handlowych, liczne przywileje), a nawet pomimo perturbacji politycznych (bunt wójta Alberta i represje po nim czy epizodyczna, może konkurencyjna (?) wobec Krakowa – lokacja *Nova Civitas* na Okole), szybko zaczął dominować w handlu lokalnym i rozwinął kontakty międzynarodowe. Doprowadziło to do powstania w jego centrum specjalistycznej zabudowy związanej z różnego rodzaju funkcjami handlowymi. Równocześnie z dokonywaną na terenie Rynku wymianą kupiecką rozwijała się działalność prowadzona przez drobnych rzemieślników, a w jej wyniku powstawały kolejne urzędnictwa miejskie służące obróbce różnych surowców.

Kazimierz otrzymał znacznie mniej przywilejów, jednak dzięki budowie w obrębie Rynku kramów sukienniczych z postrzygalnią i wagi miejskiej miał istotny udział w handlu sukniem i metalami. Lokacja przeprowadzona na terenie wcześniejszej osady rzemieślniczej i gwarancje sprzedaży na terenie Krakowa produktów wytworzonych przez mieszczan kazimierskich determinowały intensywny rozwój rzemiosła na terenie nowego miasta. Funkcje te nie rozwinęły się do tego stopnia, aby Kazimierz mógł zagrozić pozycji Krakowa, ale w istotny sposób uzupełniały niektóre luki w obrocie gospodarczym „starego miasta”. W szczególności dotyczy to handlu bydłem (pomocniczy Rynek Bydlny, Brama Bydlna w murach miejskich Kazimierza), być może o przedlokacyjnej metryce (o czym może świadczyć wczesnośredniowieczna osada Bawół, znajdująca się w rejonie późniejszej ul. Szerokiej), oraz rzemiosła garncarskiego, które stało się podstawą powstania wczesno-renańskich warsztatów kaflarskich w rejonie kościoła Bożego Ciała (tu mieścił się m.in. warsztat słynnego mistrza „pieców wawelskich”, Bartosza z Kazimierza).

Najmniej zróżnicowany handel uprawiano na Rynku kleparskim. Ograniczenie funkcji handlowo-rzemieślniczych Kleparza wynikało z niewielkiej liczby uzyskanych przywilejów, a rozwój miasta przerywały cyklicznie powtarzające się pożary. Na terenie Rynku wytwarzano i sprzedawano głównie produkty zaspokajające potrzeby miejscowej ludności, a w szerszym zasięgu, podobnie jak w Kazimierzu, prowadzono handel bydłem i końmi. Z tego względu skupiały się tam rzemiosła związane z tym typem handlu (kowalstwo, rymarstwo, leczenie koni).

²⁹ Podobne znaleziono we wraku „Miedziozca” z Zatoki Gdańskiej. Kruszec ten pochodzi z kopalni na Słowacji, z rejonu Bardziejowa-Lewoczy-Koszyc (*Kraków europejskie miasto...*, s. 386).

Analiza źródeł historycznych, w tym szczególnie prawnych aspektów przywilejów poszczególnych składników osadniczych „trójmiasta krakow-

skiego”, wraz z wyrywkowymi danymi archeologicznymi, pozwala uwiarygodnić tezę o pewnej symbiozie gospodarczej tych miast.

LITERATURA

- Berdecka A.
1982 *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Wrocław.
- 1983 *Lokacje miast małopolskich za Władysława Łokietka (1306–1333). Problematyka i stan badań*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 31, z. 3, s. 335–344.
- Bieniek A., Wacnik A., Tomczyńska Z.
2006 *Rośliny z późnośredniowiecznych warstw archeologicznych na Rynku Głównym w Krakowie. Raport z badań prowadzonych w 2004 r.*, Materiały Archeologiczne, t. 36, s. 201–219.
- Buśko C.
2007 *Z badań archeologicznych nad miastami południowej Polski. Rynek Główny w Krakowie w świetle prac przeprowadzonych w latach 2005–2007*, *Archaeologia Historica*, t. 32, s. 225–235.
- Dębowski T.
1981 *Badania archeologiczne Sukiennic krakowskich*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 39, z. 4, s. 451–458.
- Dzikówna J.
1932 *Kleparz do 1528 roku*, Biblioteka Krakowska, nr 74.
- Ekielski E.
1869 *Miasto Kazimierz*, Kraków (cytowane za: Świszczowski 1961, s. 50).
- Informator Archeologiczny
1968 *Badania 1967, Kraków – Mały Rynek*, s. 252–253.
1975 *Badania 1974, Kraków – Sukiennice*, s. 249.
1975a *Badania 1974, Kraków – Kleparz, Plac Matejki*, s. 234–235.
1976 *Badania 1975, Kraków – Rynek Główny, Sukiennice*, s. 204.
1997 *Badania 1991, Kraków – Kazimierz*, s. 122.
1997a *Badania 1991, Kraków – Kleparz, ul. Filipa 7, ul. Zacisze 8*, s. 122–123.
- Kamińska K.
1990 *Lokacja miast na prawie magdeburskim na ziemiach polskich do 1370 r. (studium historyczno-prawne)*, Toruń.
- Komorowski W.
2006 *Krakowska Wielka Waga w średniowieczu*, *Rocznik Krakowski*, t. 72, s. 33–44.
- Komorowski W., Sudacka A.
2008 *Rynek Główny w Krakowie*, Kraków.
- Konieczna W.
1938 *Początki Kazimierza (do r. 1419). Studia nad przedmieściami Krakowa*, Biblioteka Krakowska, nr 94, s. 7–90.
- Kracik J.
1993 *Ludzie z przedmieścia historii. Kleparzanie czasów staropolskich*, Kraków.
- Kraków europejskie miasto...
2007 *Kraków europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791*. Katalog wystawy, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
- Krasnowolski B.
1989 *Z badań nad architekturą i urbanistyką Krakowskiego Kazimierza w okresie późnośredniowiecznym i nowożytnym*, *Rocznik Krakowski*, t. 55, s. 103–112.
- 2004 *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku, cz. 2: Katalog lokacyjnych układów urbanistycznych*, Kraków.
- Kuraś S.
1971 *Przywileje prawa niemieckiego dla miast i wsi małopolskich XI–XV w.*, Wrocław.
- Kutrzeba S.
1902 *Handel Krakowa wieków średnich na tle stosunków handlowych Polski*, Kraków.
- Lenkiewicz T.
1964 *Badania archeologiczne prowadzone na Rynku Głównym w Krakowie w latach 1961–1963*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 12, s. 159–167.
- Leńczyk G.
1959 *Pod brukiem Rynku Głównego w Krakowie*, *Biuletyn Krakowski*, t. 1, s. 31–48.
- Lichończak-Nurek G.
1991 *Dzieje jatek szewskich w Krakowie*, *Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, nr 18, Kraków.
- Między Hanzą a Lewantem
1995 *Między Hanzą a Lewantem. Kraków europejskim centrum handlu i kupiectwa*, katalog wystawy, Kraków.
- Mitkowski J.
1957 *Kraków lokacyjny*, w: J. Dąbrowski (red.), *Kraków. Studia nad rozwojem miasta*, Biblioteka Krakowska, nr 111, s. 117–140.
- Molenda D.
2001 *Polski ołów na rynkach Europy Środkowej w XIII–XIV w.*, *Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej*, t. 69.
- Niemiec D.
2008 *Średniowieczny Rynek Krakowski*, *Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego*, nr 109, s. 84–90.
- Piekosiński F.
1932 *Prawa, Przywileje i statuta miasta Krakowa*, t. 1–2, Kraków.
- Pieradzka K.
1957 *Rozkwit średniowiecznego Krakowa w XIV i XV wieku*, w: J. Dąbrowski (red.), *Kraków. Studia nad rozwojem miasta*, Biblioteka Krakowska, nr 111, s. 142–188.
- Radwański K.
1959 *Prace ratownicze prowadzone przez Konserwatora Zabytków w Krakowie w latach 1955–1958*, *Biuletyn Krakowski*, t. 1, s. 49–66.
- 1964 *Prace badawcze prowadzone w 1962 r. na terenie Krakowa*, *Materiały Archeologiczne*, t. 5, s. 229–234.
- Rajman J.

- 2004 *Kraków, zespół osadniczy, proces lokacji, mieszczanie do roku 1333*, Kraków.
- Reyman-Walczak B.
2006 *Monety z badań Rynku Głównego w Krakowie w 2003 i 2004 r.*, Materiały Archeologiczne, t. 36, s. 169–180.
- Sudacka A.
2006 *Budynek Małej Wagi na Rynku krakowskim na podstawie źródeł historycznych*, Rocznik Krakowski, t. 72, s. 45–55.
- Świszczowski S.
1961 *Założenie i rozwój miasta Kazimierza*, Biuletyn Krakowski, t. 3, s. 34–79.
- Tomkowicz S.
1926 *Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów, ich nazwy i zmiany postaci*, Biblioteka Krakowska, nr 63–64.
- Wyrozumski J.
1992 *Dzieje Krakowa, t. 1: Kraków do schyłku wieków średnich*, Kraków.
- Zaitz E.
1998 *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy rynku Bydłęcym na Kazimierzu w Krakowie (przebudowa kamienicy przy ul. św. Wawrzyńca 13)*, Materiały Archeologiczne, t. 31, s. 103–124.
- 2004 *Sprawozdanie z badań sondażowych prowadzonych na Rynku Głównym w Krakowie w 2003 r.*, w: *Materiały VI Konferencji Naukowo-Technicznej „REW-INŻ.2004”*. Inżynierskie problemy odnowy staromiejskich zespołów zabytkowych, t. 1, s. 263–296.
- 2006 *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych w Krakowie w 2004 r. przy przebudowie nawierzchni płyty Rynku Głównego po zachodniej stronie Sukiennic*, Materiały Archeologiczne, t. 36, s. 79–142.

AGATA KUCIA

CRAFT AND TRADE FUNCTIONS OF MEDIEVAL MARKETPLACES IN KRAKÓW, KAZIMIERZ AND KLEPARZ

The purpose of this article is to describe and compare the craft and trade functions of Kraków's, Kazimierz's and Kleparz's medieval marketplaces since the foundation of these cities in the Magdeburg Law. During this study, the historical records and results of previous archaeological researches were taken into account. The uneven extent of the archaeological research from these cities and also the poor condition of the published results allow for only tentative conclusions.

The quickest and the most intensive development of trade and crafts can be observed on the Kraków's Main Market Square. It was caused by the very specific location of this city on the intersection of many important trade routes and by many trade privileges from years 1306–1413. Archaeological researches conducted in recent years have allowed the rich building developments in the centre of the Market to be examined. The data has been verified using historical records. The Cloth Halls, two urban scales (the Large Scale for lead and the Small Scale for wax), „Kramy Bogate” („rich stalls”), shoemakers' stalls and small artifacts (lead seals, fragments of scales, fragments of leather shoes, coins, etc.) show Krakow's Market Place as an important centre of local and international trade.

Fragments of melted copper and copper raw material, found during excavations, confirm the existence of places where non-ferrous metals were melted. We know, that on the Main Market Square, there were also smaller stalls belonging to smaller merchants selling food, and craftsmen making their products on the spot (excavated stone

founding forms, button-production-wastes, straps, leather shoes). To sum up, Kraków's Main Square was not only a place, where the products were sold, it was also a place where some of them were produced.

The Market Squares of Kazimierz and Kleparz/Florenca are definitely more poorly archeologically examined. Most of the available information comes from historical records. Because of the relatively small amount of trade privileges, those markets had limited chances for trade progress and worked for the needs of its inhabitants above all. Thanks to that, they evolved in different directions not constituting an economic threat for Krakow but even complementing its functions.

However, the existence of cloth stalls and an urban scale on the Market Square of Kazimierz show that there was competition to take over the commercial functions of Kraków's Square.

The cattle trading was probably held in separate, smaller urban squares. In Kraków there was the „Small Market”, and in Kazimierz the „Cattle Square”.

In Kleparz the processing of animal skins, a smithery and a saddler developed. At weekly fairs, people traded crops as well as cattle and horses. This relieved the Kraków Market of the inconveniences connected with it. Because of Kraków's objections to Kleparz's attempts to receive privileges, in the 16th century, the role of that city was actually limited to the role of Kraków's suburbs.

Translated by Beata Golińska

mgr Agata Kucia
Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński
Kraków